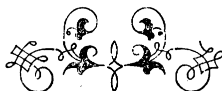

DOMAĆA PERAD

s obzirom na gospodarstvo.

Sastavio

MIJO VRBANEC,
učitelj glavnih učionah i izučeni gospodar.

U ZAGREBU.

Troškom knjižare Franje Župana (Albrecht i Fiedler).

1867.

Štamparna Dragutina Albrechta.

Predgovor.

Gdjekojim gospodarom, gospodaricam i pojedinim vlastnikom domaće peradi nije sasma poznato postupanje s ovom, prem veoma važnom gospodarskom strukom, zaoto me sklonu, da napišem ovu malu knjižicu moju prveskinju i u njoj obrazložim što točnije cieli postup s domaćom peradi s gledišta na gospodarstvo.

Gospodari, koji su s odgojom svoje peradi što dalje doprli i sve većma se brine oko ove, jesu zaista naprednjiji, imućniji i mogućniji od onih, koji ovu struku pukoj naravi prepuštaju, te jim se borami pečenka riedko u zdjeli puši i poredje mastna kropa vide.

Kojemu iole gospodaru je daklem do vlastitog boljka i koristi stalo, taj će sigurno najstojati, da ovu struku gospodarstvenu točno prouči, ali ju onda i goji.

Obazremo li se po našoj nam miloj domovini, opazit ćemo svuda najljepših zgodah, gdje se svake vrsti perad gojiti može, pa razgledamo se pobliže, žalibože u mnogih mjestih ti malo ili nimalo zaoto haju.

Zaoto sam sastavio ovu knjižicu, da potaknem pojedine vlastnike peradi na bolju i marljiviju gojitbu ove nam zanimive i veoma koristne struke. Sastavljajuć istu mislio sam ponajviše na mile mi sudruge pučke učitelje i mlade gospodare, da si ovom knjižicom zabavu i korist pribave.

M. Vrbanec.

I. Kokošarstvo.

1. Znakovi dobrih kokoših.

Rekoh već u predgovoru od kolike nam je koristi u obće domaće peradarstvo, te prije, nego što na glavnu stvar predjem, hoću još predbiežno nješto o znakovih dobrih kokoših i kokotah prozboriti:

Crne kokoši jesu najbolje, osobito one, koje upravnu krunu (krestu, ružu) i poviše crven kljun imadu, jer izkustvo uči, da su mnogo kriepčije, živahnije i plodovitije, nego druge, bez ovih znakovah. Biele kokoši nisu tako plodne, dapače ovim predpostavljamo sve ine masti, osobito crveno-smedje. Njeki sude po kresti izvrstnost kokoših, te misle, ako je ista na jednu stran nagnuta, da je izvrstna za razplod; drugi rado odstrane pasmine, koje imadu duge ostruge, jer one već po svojoj naravi toliko nenesu, kao kratkoostrugaste i svoja jaja, u gnjezdu se vršeć, obično sataru. U obće može se reći, da su srednje veličine kokoši ponajbolje, prem da u razmjeru najmanja kokoš veće jaje nese, nego-li najveća kočinčinska. Za godinu danah može izvrstna kokoš do 150 jajah iznesti. Misli se, da naša pitoma kokoš vuče poreklo od bankivske kokoši, koja živi u šumah na otocih Žavi i Sumatri.

2. Znakovi dobrih kokotah (pjevacah).

Za razplod odredjeni kokot mora imati veliku glavu i kratak, podebeo kljun. Glas neka mu bude sglasan i zreo, kruna i braduši crljeni i puni vatre, hod ponosit a žute mu noge da budu providjene s čvrstima ostrugama. Masti valja da je dobar kokot crne ili crveno-smedje; on mora biti vazda veseo, odvažan i hrabar, da nuzljuba podništa netrpi, već

svoje ženice sam predvodi i nadjena zrnca i kukčiće s njimi dieli. Kokotah ima raznih pasminah manjih i većih; naš obični, turski, kočinčinski, gladkom glavom, te nuz ružu manju il poveću kukmu. Jedan kokot zadovolji 12 kokoših.

3. Postup.

Poznato je, da su kokoši velike potepuše, jer svagdje priliku traže, da svomu želudcu zadovolje, zaoto valja gospodaricam nastojati, da tu manu od njih svrate, da jim se u susjedstvu nikakove nepogode nezgode, a to će postići jedino dobrom odgojom.

Kokošja gnjezda, koja su obično s tanje slame ili mekana siena načinjena, treba višekrat ponoviti, njihove odpadke s priečah, na kojih sjede, svaki tjedan marljivo postrugati i gnoj iz kokošinjakah često očistiti. Kopanjica za vodu mora se u ljetu po tri- a u zimi po dvaputa poplaknuti i svježom vodom opet napuniti. Ovo čišćenje je od velike nužde, jer se mnogo putah zgodi, da u istu kopanjicu balegaju i razkvašenu balegu izpijaju, koja jim mnoge bolesti prouzroči i tako zvanu „kiku" (Zipf). Taj nered je uzrok, što se mnogi gospodari čudom čude, zašto jim nestalo povelika jata kokoših.

Svaku večer moraju se kokoši pregledati i prebrojiti, je-li su sve uletjele, te nije-li se koja na drugom mjestu smjestila i nastanila, u nakani, da ranom zorom što prije ugrabi koje zrnce. Takove valja potražiti i u svoj kokošinjak nagnati.

4. Hrana.

Kokoši netrebaju baš premnogo hrane, već je svakako nuždno, da se takovom podpuno obskrbe, jer se veća korist od malo kokoših dobro hranjenih dobiva, nego od velikoga jata, kojim gola glad na oči viri. Njihova obična hrana jesu namočene posije, ako jè moguće u kojoj vrsti mliečine, zatim izmrvljen stari kruh i drobtinje, zob, koja se osobito preporuča, odpadci svakovrstnoga žitka, t. j. počisti tušak, ječam i kukuruza.

U proljeću, ljetu i u jesen male su obskrbe, jer same vješto za se skrbiti znadu, hraneć se mladom travicom i

svakovrstnimi kukci, te mnogi objed i večeru gospodaru zaštede. Imadu-li pako priliku na prostranih dvorovih i gnojištih grebsti, tako si mnogu slasticu izgrebu. Vjerojatno je, da jim ponajbolje priju uhvaćene muhe, kobilice, razni kukčići i slična gamad, dapače bolje, nego štovahu stari Rimljani za vrieme Mecaena mladih oslićah nježno meso. Osobito su o žetvi marljive i vješto si potražiti znadu izstrušeno zrnje po dvorovih i po putovih, te nezaborave nikada, gdje šta ugrabiti mogu, da si volje ili žvate i želudac napune. Nasuprot tomu, nesmije se na njih zaboraviti, već jutrom i večerom primjerno podvoriti.

Kroz zimu, od Martinja počam do nove godine, treba jih dovoljno krmiti, a poslje jim se ponješta hrana oduzimlje, da neodebljaju te za nesenje slabe ili sasma nesposobne postanu.

Svaki put treba jim krmu pružati na istom mjestu, osobito dobro jih je naučiti, ako je moguće, u kokošinjaku ili pred njim; tako se vazda rado kući vraćaju i kradljivci jim mnogo nahuditi nemogu.

5. Crvinjak.

Prema množini kokoših izkopa se jama znatne duljine, širine i glibljine u prikladnu mjestu. Stiene se obiju daskami, da bude jama stalnija.

Na ovaj način prigotovljena jama napuni se: najdolnja naslaga sječkom raženom; na nju se stavi druga naslaga, govedja ili konjska balega; ova se posiplje nješta sitnom zemljom; na zemlju dodje smjesa vinskoga tropa, pšeničnih mekinjah, nješta zobi i volovske ili kozje krvi. Kada je prvi slog gotov, onda se jošte i drugi na isti način redomice na prijašnji naslaže, najprije sječku, balegu, sitnu zemlju i krvnu smjesu, a to tako, da se svaka ovih tvorinah pol stope debelo na predjašnju naslaže.

Kada je ovako crvinjak prigotovljen, pokrije se trnjem i raznim granjem te potrši kamenjem ili opekami, dok se sasma neslegne. Nuždno je, da ovoj smjesi kiša kad i kad pripadne, nebi-li je slučajno bilo, tako joj se umjetno pripomože dodatkom vode ili osoke, da laglje spregnjije. Paziti

se mora, da kokoši prezadobce istu smjesu negrebu, a to prieti prediduće pokrivanje trnjem.

Iz ove pregnjile smjese porodi se sijaset crvićah, kojih broj se nad njekoliko milijunah proteže. Ako jih čovjek hoće rabiti, tako se odpre jama samo na jednom mjestu tolika, da se lopaticom zagrabiti može. Kad bi kokoši svoj obični ručak dobile, tada jim se od ove velike zalihe dva do tri puta dnevice lopaticom izvadi i razasije, a to toliko, dok jih je volja kljucati. Na ovaj način dvore se tako dugo, dok se sve iz jame potroši, te kokoši najposlje same unj unidju i sve izgrebu.

Najbolje vrieme za prigotovljenje crvinjakah je zima. Za uzdržati ravnovažje vriedno si je dva do tri takova crvinjaka načiniti; čim bi drugi načet, valja prvi već napuniti itd. Tako će za hranu kokoših biti vazda velika zaliha.

6. Izpijanje jajah.

Najvriednija korist, koju od kokoših očekivamo, jesu jaja; zaoto se treba svakomu gospodaru obazrieti, je-li u istinu ju ima i šta u pomanjkanju iste da učini. Najnezahvalnija briga i skrb gospodaru jest, ako mu se samom kokošinjom krivnjom korist oduzme. Ove su kad i kad tako zaboravljive i razpuštene, da vlastita jaja izpijaju, a gospodaru svomu mjesto koristi, prazne lupinje puštaju. Dočim se tako zlo naplaća trošak, što bi za njih dan, to one jošte većma hûde izpijajuć kad i kad ne samo vlastita si jaja, već i svojih drugaricah; takove moramo još u vrieme toga zla odučiti. To se postigne sasma lahkim načinom. Iz jednoga jajeta izvadi se bjelance, nu tako, da žučanjak ostane; mjesto istoga nasiplje se kroz luknjicu vlažne sadre (Gyps) toliko, da lupinu popuni i za njeko vrieme se otvrdi. Ovako priredjena jaja stave se na ona mjesta, gdje prije dobra jaja izpijana bijahu; onda će zla i prokšena koka kušajuć svoju sreću naći prevaru, zasramiti se, a konačno odučiti se, čim bi se bila već dosta nakljucala. Njeki joj kljun podrežu, misleć, da tako nebude mogla jaja uništivati; to jošte nije dosta, već izkustvo uči, da te okrutne majke svojim tupim kljunom svejedno kljuju, kao što i prije i od svoje navade neodustaju.

7. Izgubljivanje jajah.

Nuz prijašnju manu osobito jim je i potepanje u susjedne kuće prirodjeno. Sgodi se, da imamo i takovih susjedah, koji s početka gledaju čim bolje naše kokoši privabiti, pružajuć jim povoljnu hranu, kad bi se slučajno k njim doteple i doklatile.

Ovako priučene kokoši višekrat se sasma u susjeda pripitome, te svomu gospodaru cielu korist potepu, dapače oto potepanje kad i kad i vlastitim životom plate. Oba ova slučaja neprouzroče ino, nego jezd, pa višekrat i velike mržnje i kavge susjedom.

Da se oboje preprieči najbolje je, ako bi takovih potepušah posjedovali, uloviti jih i posebno zatvorene držati tako dugo, dok četiri do pet jajah iznesu; medju tim se dobro dvore i tako zaborave sve budjake, a drže se jedino na onom mjestu, kojega vrata podjedno su otvorena, da nikada uzalud nedodju, već svagda uljesti mogu i koristna jaja nesti. Istodobno moram priznati, da se svaka takova koka neda priučiti domaćemu miru, već kako se iz navedenoga zatvora pusti, ode opet u svoje stare budjake i susjedov štagalj (štedanj), pa jaja tamo gubi svomu gospodaru na jezd i štetu, a susjedu u tek. Sada nepreostaje ino, već najbolji je savjet požuriti se njome na ražanj, da si nebi susjed, nasladjivavši se bez toga već dulje vrieme jaji, omastio brk i njom pečenom.

8. Sied kokoših i za podmet sposobna jaja.

Za sied t. j. za obsjedjenje jajah uzmu se one kokoši, koje kvocaju, u slami ili na inih mjestih se gnjezde i gnjezda si prave. Ovo opažajuć, znati je, da takove kokoši sjediti hoće. Takovim nesmiju se podvrći nevaljala, gnjila, šlaprtkava, prazna, stara, iz kojih se ništa podleći nemože, već liepa velika okruglasta jaja.

Izkustvo je dokazalo, da se iz takovih jajah ugledni te bistri i zdravi pilići izlegu, od kojih vremenom velike kokoši porastu, dočim iz jajah šiljasto-dugoljastih ništa drugo neočekiva se, već sami kokotići ili male kržljave kokoške.

Jaja se mogu za dobe izkusiti raznimi načini, je-li su za podmet sposobna ili ne. Ako odredjena jaja u vodu stavimo, to će ona, koja će na dno posude pasti, biti sasma sposobna i dobra, dočim ona, koja će na vodi plivati, sasma su nesposobna i za podmet nevaljala; ili, ako jih uztresemo, pa šupkaju, to je stalan znak, da su nesposobna. Najbolje je moći jaja razlučiti i upoznati, ako je kokoš već na njih šest do sedam danah sjedila. Uzmu se i drže se naprama svieći ili suncu; ako su ponješta prozračena i ako jim nije žućanjak svjetlo-žut, već blied, tako su goli šlaprtci, koji se odstrane: Obratno, ona su jaja ponajbolja, u kojih je moći opaziti zametke t. j. po mala okanca i žućanjak prepleten gdje i gdje crvenimi žilicami.

Sva jaja, koja podvrći t. j. podmetnuti hoćemo, moraju novonešena, najviše deset do dvanaest, a najmanje do osam danah stara biti.

Prvenačka jaja mladih kokoših, a i ona, što jih kokoši bez parenja s kokotom iznesu, nikada nepodmećimo.

9. Broj podmetnutih jajah.

Po dobi, vremenu i po izvrstnosti kvočke uzimlje se i broj podmetnutih jajah. Obično se podmeće 15 a i preko 20 jajah; samo, kako prije rekoh, doba, vrieme i izvrstnost kvočke odlučuju manjak ili višak njih. Kvočki, koja se u veljači nasadi, buduć se jošt zima utaložila nije, nesmije se toliko jajah podmetnuti kao onoj, koja se u sljedećih mjesecih ožujku, travnju i svibnju nasadjuje. U ovih mjesecih je već poveća toplina, koja pripomaže kvočki, da bolje i sretnije podmetnuta si jaja obsjedi. Podmetnemo-li pako puri jaja kokošja, tako se na sve navedene nzroke malo obzire. U sjedenju predpostavlja se pura svim inim vrstim kokoših, jer posjeduje veću toplinu od njih i imade krupnije tielo, kojim više jajah pokriti može i sretno jih obsjediti i izleći. Tim bolje za gospodara, ako ovako pravi, čim uzme obzir i na oto, da mu rečenim siedom neobtršene kokoši opet za skoro jaja nesti počimaju.

10. Mjesto sieda.

Mnogi gospodari obziru se na mjesto, gdje se kvočke nasade, jesu-li od prije ondje privikle i je-li rado tamo sjede. U slučaju takovu nerade ništa drugo, već jih u kokošinjaku na njihovih starih gnjezdih nasade. Drugim se to nedopada, buduć jih svaki čas uljećuće i izljećuće drugarice uznemiruju; prem je tomu uznemirivanju doskočiti moći, čim bo se takova mjesta s rešetkami ograde i svaki ulaz do gnjezdah inim drugaricam preprieči. Bilo kako mu drago, osvjedočen sam, da si seljaci radje korpicami i starimi rešeti pomognu, nego jih u kokošinjaku nasadjuju. Oni načine u takovih iz siena ili finije slame gnjezdo; podmetnu stanoviti broj jajah i posade kvočku na nje.

Kada hoće takovu nahraniti, uzmu ju doli, te kad bi se nazobala, posade ju opet na jaja, a to čine tako dugo, dok se pilići izlegu. Njeki stave gnjezda u toplu mirnu sobu, što se veoma preporuča i svakomu drugomu načinu predpostavlja, buduć kvočke u njih bolje i mirnije sjediti, te urednije podvorene biti mogu. Svi se u tom slažu, da gnjezda budu prije toga čisto počišćena tankom novom slamom ili novim sienom napunjena, tako obkoljena, da jaja kod izlaza i ulaza kvočke neizpadaju, nesataru se i nepokvare, što se obično i gustokrat dogadja, gdje se to neuvažava.

11. Obraćanje jajah za sieda.

Jaja, koja su kvočki podmetnuta, puste se u miru, nevalja jih miešati ili okretati; prem mnogi za nuždno drže jedan do dva puta jih preokrenuti za vrieme sieda, da tobož bolje i jednačije zriju; nu ako je to upravo nuždno, to si već dobra kvočka pomoćju svojih pandžah sama pomoći znade. Ako bi se pak komu račilo o tom osvjedočiti, tako neka si odredjena za podmet jaja na jednoj strani ugljenom ili ma koje vrsti bojom pomaže; pomazanu stran u gnjezdo okrene, to će opaziti za njeko vrieme, da su sva jaja poremećena. Za slučaj, da su jaja u prvašnjem položaju, tako si je može lasno i točno po biljezih preokrenuti.

12. Rok za leženje.

Sve se živo u svoj rok leže, koti, rodi. Dobra gospodarica dobro znade svakomu leglu svoj rok. Obično u tri tjedna prokljuju se pilići, što je važno za svakoga gospodara znati, i gdje se to 21. dan nedogodi, tako se mora gledati, je-li su se iole prokljuvali i valja poslušati, je-li koliko pište. Kada kljucaju, te su preslabi da si lupinu prokljucaju, mora jim se pozorno pomoći. Ako se nebi prokljuvali i legli, tako se jaja 20. i 21. dan uzmu, s vrhom u mlačnu vodu zamoče, onda će se mlado, je-li živo, micati, što je znak, da će se jošte izleći, dočim ona jaja, u kojih se nemiče, dobru nesvjedoče.

Ovaj cieli postup valja da znade vrla i pazljiva gospodarica vješto rabiti i njim si koristiti, dočim nepazljiva i nemarna vazda sama sebi na uštrb radi. U to vrieme nesmije se na kvočke zaboraviti, već jih dobro dvoriti, tako dugo, dok se podpuno, siedom oslabljene, okriepe.

13. Postup kod leženja.

Kad se već njekoliko pilićah izleže i na skoro drugi sliede, nesmiju se odmah izpod kvočke uzeti, već se moraju pol ili do cio dan bez hrane pod njom ostaviti, dok se vremenom svi neizlegu i gnjezdo popune. Oni, koji se umah izpod kvočke poberu, dokle jošte neojačaju, trpe mnogo, jer su jošte mokri, te najmanji uzduh jim nahudi, česa se u obratnom slučaju pobojati neimamo. Čim više jih se leže, tim marljivije nastojmo šlaprtke, lupinje i nečist izpod kvočke snažiti, da mlada pilad više prostora dobije, te nebojmo se, da će se medjusobno utiskati oli možda zadušiti. Ima i vrlih gospodaricah, koje izleženu pilad svakim časkom brižno prate i umah, kad se koje poleglo, uzmu i zamotaju ga u stare tople krpetine, u perje, runo, pregaču, raznovrstne tople zamotke, a najbolje kada u lonac, u kojem je podosta ščehulinja, a to prave tako dugo, dok se svi pilići neizlegu i neudruže.

14. Skrb za matere.

Kao što rekosmo, skupe se pilići ili se puste pod kvočkom tako dugo, dok su se svi izlegli, onda se stave skupa

s majkom u kakovu košaru, koja je podstavljena toplimi runenimi krpetinami, da jim toplo i mehko bude. Mjesto, gdje jih tako stavimo, mora biti ili topla soba ili šta slična, da jih sunce žarkimi svojimi traci nezažari, a opet zima nepobere, što jim veoma hudi. Tako se postupa s njima, dok posve neojačaju i bezbrižno jih za liepih toplih danah s majkom izpustiti možemo. Ob noć ili za vjetrovita i kišovita vremena stave se polag svoje majke u odredjeno jim toplo mjesto, u kom je nješta slame i pieska, da na prvoj mekano sjediti a u drugom po volji si čeprkati i perušati se mogu.

15. Razlika hrane.

Malim, tekar izleženim pilićem poda se hrana prvi dan kuhana, sitno izkosana jaja; čim sitnije se izkoše, tim bolje za njih, nu ipak jim se nesmije s početka odviše davati, već sve malo po malo, dok jim se pusti po volji jesti. S početka naučaju se: Uzmu se i metnu u toploj sobi na stol ili na pod, posiplje se pred nje kosanih jajah, a pokraj hrane stavi se u criepiću vode za pilo; njeki nauče odmah jesti i drobtinje kupiti, drugi oklevaju, te će radje ogladnjeti, ako se njekim načinom nenagone da jedu. Brižne gospodarice u tom slučaju tako su mudre, da tuckaju po stolu ili po podu nokti, gdje se hrana nalazi, te jih isto tako nudkaju kljunićem tuckati. To isto čini jim i prava majka, pa zato za čas nastoje to isto pačinjati, i tako si pred sobom ležeće drobtinice kljucaju i poprimaju, dok i neprozobaše.

Ovom hranom nuz vodu hranimo piliće s trpljivošću šest do osam danah. Poslje toga vremena treba da zamienimo hranu s kuhanom prosenom kašom ili krupicom, najposlje mekinjami u mlieku ili u vodi ukuhanimi, s izvarenim mliekom itd., dok podpuno izrastu. Ove napomenute i druge vrsti hrane mogu jim se bez pogibelji davati, nu treba svakako otu izmjenjivati, da se na naglo nezasite.

Za podražiti teka, što jim zdravlju prudi, dade jim se u mjesecu travnju zobati sjemena koprivina s ukosanim lukom drobnjakom (A. Schoenoprasum) ili mladom šalatom.

16. O kvočki.

Svaki vlastnik kokoših mora vazda nastojati, da što više jajah proizvede i od njih si korist osigura, zato ako je imao više nasadjenih kvočakah, te se pod svakom po njekoliko pilićah izleglo, mora ih 20 do 30 skupiti i pod jednu podmetnuti, a ostale kvočke bez pilićah medju ine kokoši izpustiti, da za kratko vrieme opet nesti počmu.

Odredjenu majku malih pilićah treba sada marljivo i dobro dvoriti. Čudnovato je svakako, kako ota svoju omladinu brižno čuvati, raznimi glasovi prizivati i opominjati umije. Onda, kad hoće pilad prizvati, kljukće glasnim i punim glasom. Kad vidi neprijatelja jastrieba, zakljikće oštro i opomene pilad na bieg; čas sasma zamuči; čas debelo kvoca; sad pišti; sad opet krešti. U obće, ona izrazuje sve svoje unutarnje ćuti materinske brižnosti i ljubavi, da ju i sam čovjek, kao njemuštu životinju podasta razumie.

17. Kopun mjesto kvočke.

Mjesto kvočke može se dobrim uspjehom za isti posao rabiti i kopun, koji prestar biti nesmie, samo se mora k tomu priučiti, što se hitro postigne, ako mu se pera na trbuhu izčupaju i goletina koprivama oštro nahadari. Zatim mu se dade jesti u vinu moćena kruha, od šta se najzadnjić opije i s njim po volji postupati može. Čim bi ovo dovršeno, stavi se pod uzki koš, da izaći nemože, nu ipak da dovoljno zraka ima. U ovom zatvoru drži se dva do tri dana i podaje mu se kroz to cielo vrieme u vinu moćena kruha, da je podjedno pijan, dok ga tekar treći dan u gajbu smjestimo i njekoliko poraslih pilićah pridruži mu se, s kojimi se na skoro sprijatelji i dapače pod svoje okrilje jih uzme. Buduć mu na golom, koprivama nahadarenom trbuhu pileća toplina prija i godi, zaoto jih obljubi, te istom ljubavju i ostale mu dodate primi, nu samo 24 do 30, da jih može sve pod svoje okrilje staviti, jer se od svakoga pojedinoga istoj ugodi nada. Čim se opaža, da je već u gajbi svojom družinicom zadovoljan te joj sklon, izpusti se s njom sasma na prosto, gdje ju onda najrevnije obskrbljuje, dok posve dorastu.

18. Izbor vrlih pišćenkah.

Svaka vrla gospodarica ima obzir uzeti na pišćenke, koje se u mjesecu lipnju polegu, jer su za razplod nevaljale i rado obole, te dobe većinom „kiku“ (Zipf), zato su za rana za ražanj najsposobnije. Dočim su one pišćenke, koje se u jesen izlegu, te preko zime u toplom drže, vrle plodnice. Sva pilad, koja se za razplod odredi, mora se marljivo i pazljivo gojiti i čistiti, da joj se za paperje smrad i nečist nehvaća, koja je često uzrokom težkim bolestim.

19. Jaja zdrava jestvina.

Najveću prednost kao jestvina pred svimi inimi zaslužuju kokošja jaja. Što se ljekarstva i druge porabe tiče, nisu baš premale koristi. Znano je, koje jelo si je moći u razmjerju laglje i jeftinije pribaviti, kao jaja, a koje vrsti jestvina se tako lasno pripravi, kao upravo jaja? Osim toga su slastna teka, dobro hrane, te brzo zasite, osobito ako su svježa.

20. Izbor plodnih kokoših.

U prvih dvijuh godinah kakoši su najsposobnije za nesenje jajah, a poslje sve malo po malo lošaju do treće godine, te koje su nad tri godine, treba jih dobro utoviti, zaklati i objed zasladiti. Zato kao kod svih životinjah nuždno je stare kokoši mladimi zamieniti, jer ove vazda veliku korist donose, dočim bi stare badava zobale oli barma ne tako na korist kao mlade.

21. Da se postigne mnogo jajah.

Na svakovrstne načine mnogi su gospodari i gospodarice pokušali pomnožiti si broj jajah, te raznimi sredstvi potaknuli svoje kokoši na bolje nesenje. Njeki miešahu medju uvarene mekinje smrvljenu zečju balegu (zečje vavoljke), nu ovo sredstvo nevriedi ni pare, jer se kokoši sasma iznesu, dà mnoge i zaglave. Najbolje je, ako jim se daje namočenog ječma ili zobi, od kojih vrlo plodne postaju. Od siečnja počam, njeko vrieme, probitačno je kokoši takodjer hraniti

prženim ječmom, zobju i graškom, dapače i opečenim kruhom, samo se ovo hranjenje nesmie pretjerati, t. j. preobilno jih hraniti, jer čim se otuste, slabije nesu.

22. Nešenje kroz zimu.

Želimo-li, da nam kokoši o ciči zimi i cielo zimsko vrieme nesu, tako jih treba skupa s kokoti u toplih stajah držati, te nuz običnu hranu davati jim po kad konopljena zrnja i koprivina sjemenja ili uzme se stara kruha, namoči se dobro u vodi i dade jim se za zajutrak pred inim zobanjem; tako činimo i po podne; u večer pako nahrane se ječmom, zobju ili pšenicom, pa će posao vrlo uspjeti.

23. Da se postignu velika jaja.

Žele-li se postići velika jaja, to čini ovo: Uzme se mjerica mekinjah, pomieša sa sitno raztučenim pužovim lupinjem, zatim se ova smjesa namoči vinom, te poda kokošim. Jednaki upliv je, ako se uzme ječmenih mekinjah, pa pomieša tučenom opekom i nakvasi vinom.

24. Jaja se dugo uzdrže.

U ljetu nije nuždno briniti se, kako da si uzdržimo zdravih jajah, jer jih svakim danom sasma svježih imamo, gdje je samo posrednje kokošarstvo uvedeno. Imamo-li poviše kokoših, to je nuždno, da se napravi gospodaricam poseban ormar s poviše pregradakah, u koje će po mjesecih za dalnju porabu jaja spravljati. Na ove pregradke treba napise staviti od početka skupljanja i točno isti mjesec naznačiti. Ovako će biti sva jaja po mjesecih poredana, a tako isto i po mjesecih neka se i troše, razumi se, najprije najstarija do najmladjih. Ormar mora stajat u hladnu, zračnu prostoru, gdje vlaga nedopire, što učinivši, neboj se, da ti se pokvare. Medju jaja móra se mekinjah nasuti.

Ako se komu ovaj postup svidio nebi, tako jih može prosto u mekinjah, pljevah, bobljem brašnu, sienu ili pepelu preko ljeta uzčuvati. Jedino treba paziti, da nedodju u dotik sa solju ili naprostu zemlju, jer se brzo uzsmrde i pokvare;

takodjer se nesmiju tako staviti, da jedno tik do drugoga stoji, a ponastavljati se imaju vazda osovce na šiljastije krajeve.

25. Postup Kinezah.

Njeki putnik došav u Kinu, opazi vrlo zanimiv postup s jaji. Čudnovato, eno rekoh u predjašnjoj točki, „treba se soli kloniti“, a ovi baš sole za zalihu odredjena jaja. Uzme se soli i žesa (krede), ovo se smrvi i pomieša, zatim se ovim dobro posuta jaja čuvaju. Dodatkom žesa k soli dobi ista takovo svojstvo, da kroz lupinu unutar cielo jaje osoli, dočim gola sol to svojstvo neposjeduje.

Ovako nasoljena jaja dobra su i zdrava jestvina, a kinezki liečnici mnogim jih bolestnikom savjetuju.

26. Pilići se izlegu i bez kvočke.

Najjednostavniji postup je: Uzmu se golubinje ili kokošinje izmetine (balega), smrve u prah, te prosiju na podebelo kroz sito u kakovu škrinjicu ili drugo toplo mjesto; na ovu naslagu stave se pahuljice ili čehana perja i postave jaja tako, da šiljastijimi krajevi u vis stoje i jedno drugoga se nedotiče. Sada se opet iste vrsti izmetinah nasije na jaja, dok jih sasma pokriju. U ovom položaju ostave se dva do tri dana; sljedećih pako danah moraju se pozorno dnevice jedanput okrenuti. Za dvadeset danah, kad već počmu pilići kljuckati, a još sasma prokljucali nisu, pomože jim se, ako se pozorno lupina odpre i mladi pilići u košaru medju perje stave, dok jim kvočku priskrbimo. U Beču je već posebna vrst peći, u kojoj se pilići na tisuće legu. Na tu misao došli su prije više godinah umni Amerikanci.

27. Kopunanje.

Kopun nije ino, već obrezani kokot, a kopuni se radi vrlo tečnog mesa. Za kopunanje izaberu se samo takovi kokoti, koji imaju na čelu jednostavnu krestu i prestari nisu, već na pol izrašćeni, te jedva pjevati počimaju. Njeki gospodari, kako rekoh, „radi vrlo tečnog mesa“, ostave sve kokotiće proljetnjake i ljetnjake do blizo Bartolinja; onda jih obrežu (ustroje) i tako pokopune. Mnogi kopunaši odrežu

kokotićem samo krestu i bradušu, a kopunići pjevaju. To je puka prevara. Tko jih hoće pravo kopuniti, taj jih mora znati strojiti. Mnoge žene znadu to vrlo vješto izvesti, zarežu na kraj trbuha i sa svojimi nježnimi prstići vješto i žurno „gačice“ izstrgnu. Sluči li se da jednu stran izstrgnu, a druga ostane, jer se izstrći neda, tako se nastoji ova barma prstići sdrobiti, jer inače nebi bila svrha postignuta. Ovo djelo treba velike vještine, i tko imadjaše ikad priliku vidjeti, valja da je osvjedočen.

Rana se pazljivo zašije tako, da se crieva skupa neprišiju. Namaže se maslacem i posiplje pepelom, te novorodjenac stavi u gajbu na dva dana bez vode, dok mu se zadnjić sva žalost i tuga dobrim tovljenjem razveseli. Najbolje se pozna dobro ustrojenje, ako posve pjevati prestanu. Ovaj cio postup preduzima se najradje u mjesecu lipnju i srpnju, prem je najbolje, kad još velika vrućina nenastane.

28. Tovljenje kopunah.

Mnoge žene prije nego začmu kopune si toviti, izmrcvare jih; ne samo da jim izpuču perje izpod krilah te izmedju bocakah, već na istoj glavi, dapače njekoje jim i najveći dar božji, naime oči izčupaju, misleć, ako jim svjetlo oduzmu, da tim prije otuste. Ovakovo grozno djelo težko će iole samo naobražen čovjek počiniti.

Najjednostavnije preduzme se tovljenje, čim bi jim se rana zarasla i njeko vrieme prosti bili, u koševih, o kojih će doli napomenuto biti.

Za tovljenje treba pšeničnih mekinjah vodom ili pivom namočenih. Drugi jim davaju golu pšenicu, a piće zasebice. Njeki opet načine s brašna, prosa, ječma ili zobi s toplom vodom umješano srednje krugljice, te jih ovimi hrane. Jošte i ovaj način je vrlo probitačan, napraviti podugoljaste trgance iz smjese brašna, pšenice i nješta pieska, koji služi za čišćenje želudca, te veoma prija, u mlieku, pivu ili vodi, te jih njima toviti. Ovako usukani dugoljasti trganci, čim su prije svaki put u vodu zamočeni, ture se u grkljan, da jih progućn. Tako se hrane dnevice dvaput, u jutro i pod večer. Svakako se mora paziti, jesu li podatu

hranu dobro prožili i žvate si izpraznili, da se neprepune i poginu. Čim bolje koji kopun prožije, tim više da mu se dade a tim skorije biti će utovljen. Spočetka treba jim pomalo davati, dok se zadnjić stanovita mjera označi. Prem su trganci smočeni, da ujedno i vode dobiju, tako jim ipak netreba iste uzkratiti, već jim se poda u crjepiću pokraj njih, da piju po volji. Nuz ovu hranu jim voda veoma prija, osobito ako su u toplu mjestu, što se kod svakog tovljenja preporuča.

29. Koševi za tovljenje.

Ovo je smješljiv način, ali ipak koristan izum, kojim se tove kopuni i kokoši na brzu ruku u koševih. Uzmu se okrugli, uzko pleteni koševi na oba kraja otvoreni i stavi se u svaki po jedan kopun tako, da mu kroz prvi otvor glava viri, a kroz drugi izmetine padaju. Svaki ovakov koš ima na sebi uzicu, u koju se uže uvede, da se po volji ovjesiti i spustiti može; ovako ovješen kopnu baca svoje izmetine na tla i vazda je od nečistoće obranjen, što mu veoma prija. U košu mu se nastre lišćem, slamom ili sienom, u kom tako na uzko sjedi, da se jedva giblje. Kad i kad se izvade, te izpuste, da se protresu i perje si očiste.

Ovaj način je najprobitačniji utoviti što u kraće vrieme svoje kokoši i kopune.

30. Boljesti i liekovi.

U srpnju oboljele kokoši najbolje se izlieče, ako jim se dade zobati mravih. Ako će ma kako jako bolovati, tako se jošte oporave i s radošću će mrave birati. Njimi se izčiste i opet okriepe.

Nije se čuditi mnogim bolestim domaće peradi, ako se obazre na sve uzroke, iz kojih proiztiču, tako gnoj na pojatah, nečist po tielu, dapače nečista voda i zabaležene kopanjice, iz kojih perad pije. Kokoši osobito žurno osjete posljedice ote nečisti. Odatle proiztiče opasna bolest „pijuk“ (Pips), od koje se zaprę sapa, te sirotčad snuždi glave u vis podići i za zrakom srkati. Da se protjera oto zlo, daje

jim se u vodi piti kumina (Carum Carvi) i majkine dušice (Thymus Serpyllum, Quendel).

Kanimo li u mjesecu svibnju predusresti „kiki“ (Zipf), ovjesi se na prikladnu mjestu zelena lišća keljova (Brassica, vrzina) na podupiranje zdravlja, da trgati i jesti mogu. Gdje ota sriedstva, radi zakasnenja „pijuka“ pomogla nebi, tu se je valjda već i „kika“ uvukla. Jezik jim je obavučen rožnatom šiljastom kožicom, koja se umah oprezno s noktima sadere, a rana pepelom posiplje. Za tim uzme se perce i provuče kroz nozdrve simo tamo, čim dobe opet zraka, te jim je pomoženo.

Osim ovih zlih bolestih podvržene su i još drugim. Mnogokrat se sluči da oušive, a toga se lasno izbave, ako se pomoče čovječjom ili kravskom mokračom. Sluči se, da dobe „blijavicu“, koja se izlieči šakom ječmena brašna, komadićem voska s malo octa, što se skupa stopi u kakovoj zemljanoj posudici, dobro promieša, ohladi i jesti dadé.

Takodjer dobe „zapek“, osobito pilad, da balegati nemože. Kod ove bolesti mora jim se zadnjica priredjenom u tu svrhu kvačicom odprieti, a jošte bolje, ako se u piće meda stavi, kojim se valjano očiste.

Dodje li pako popara kužna, tako se treba za mravlje pobriniti, kojim se bolest lasno preprieči.

II. Purarstvo.

1. Poreklo purah.

Naše pure su porekla divljih purah, živućih u iztočnoj Indiji i zato je njeki zovu indijanske, a drugi kalekutske kokoši. Prvi su je Portugalci odanle, da bolje naznačim, iz primorja Malabar, tako zvanog kalekutskog kraljestva k sebi naselili, a god. 1530. vidjahu se već i kod nas po svih odličnijih dvorovih. Dan danas jih svi malo umniji gospodari po cieloj Europi drže.

Puran se razlučuje od pure, što ima više golu glavu i vrat pun bobicah, s čela mu visi mesnata resa, poznata imenom nos; osim toga ima ostruge na noguh, kiticu od čekinjah perja na prsijuh, i može perje od repa razšepiriti, ujedno, spustiv krila do zemlje kao saonice, naduhne se; a svega toga neima u pure.

2. Korist.

Prem se pure vrlo težko i velikim naporom odhranjuju, to jih ipak rado držimo. Meso je osobito tečno i bielo, zaoto je takovo kod stola odlična pečenka. Osim toga veoma koriste nasjedanjem jajah. Ne samo da rado i strpljivo sjede, već posjeduju takovu toplinu, da se u leženju svoj peradi prednjače, nenapominjajuć, da jim radi njihove veličine mnogo više jajah podvrći možemo, nego inim kokošim. Podmetnuti jim se može svake vrsti jajah, paunećih, gusjih, kokošjih, racjih ili njihovih vlastitih, to jim je svejedno; one će s jednimi, kao i drugimi nježno i brižno postupati kod leženja i vodenja. Najljepše je vidjeti kad vode male guščiće ili račice, koji nagon k plivanju imadu. Stara majka ponosno pred njimi stupa, a dodju li do kakove jaružice ili potočića, eto ti jih umah velikim veseljem u vodi, da si prohlade svoju od naravi vruću krvcu plivanjem i poronivanjem. Kad to opazi starica, koja se radi svoje veličine, težine i nevještine neufa za njimi, počme se briniti, starati, žalostiti strahom i skrblju zauzeta nuz obalu gori doli trkati, pištati i kamkati, misleć, da jih nikad više iz ponora i pogibelji neizbavi.

Njeki ljudi neljube purah, goječ tvrdu vjeru, da jim jaja za ništa drugo nisu, nego samo za leženje, a da su nezdrava za trošenje, što se ludo varaju. Ovu predsudu imadu odatle, što je svako purje jaje svrabljivo, te po sebi crvenkasto smedje bradavice ima. Da bi jaja otrovno ili nezdravo potrošeć jih djelovala, isto takovo djelovanje bi moralo i meso iz njih proizašavše imati, to se pako nenalazi kod nijedne vrsti peradi.

Najveće pure su najbolje za razplod, a najstalnije su hrdjave i crne masti. Obzirom na nježnost mesa zaslužuju prvo mjesto biele pure. Na četiri do pet purah drži se jedan

puran, koji nesmije biti mladji od jedne, a stariji nad četiri godine.

Hoćemo li da pura mnogo jajah nese, onda joj se uzimlju postupice sva jaja iz gniezda, te neprestaje nesti.

3. Nasad.

Najshodnije vrieme za nasad purah jest, kad se sasma iznesu. One nenesu više 13 do 16 jajah, od kojih su prva sivkasta ili crvenkasta, zadnja pako više bielkasta, koja se podvrći nesmiju, veó samo prva. Na nasadjenje pure treba osobito paziti, jer ako se je puran dočepa, počme ju na gnjezdu gaziti i tako se višekrat zgodi, da sva jaja ošteti. Najbolje je gnjezda ponapraviti u zatvorenu zračnu, više toplu prostoru, gdje purani do njih doći nemogu; jelo i piće se polag gnjezdah stavi. Premda su pure jako proždrljive i sve proguću, što samo nadju, tako su ipak na siedu dosta umjerene, dapače one bi jelo i pilo zaboravile, ako jim se pred kljun nestavi. Zato je najbolje isto tako blizo gnjezda staviti, da ga sjedeć dohvatiti uzmognu.

Stavi li se hrana predaleko, da takovu iz gnjezda dohvaćati nemogu, već iz istog izlaziti moraju, to bi se slučilo, da svojom težinom i nespretnošću nogama, kod izlaza ili ulaza u gnjezdo podmetnuta jaja sasma sdrobe.

Što sam napomenuo kod podmeta kokošjih jajah, isto valja i kod purjih, naime: Sva se moraju ugljenom ili kojom drugom bojom na jednoj strani pobilježiti, da se tim točnije preokretati mogu. Ako je liepo ugodno vrieme, tako se purići za četiri tjedna izlegu.

4. Hrana purićah.

Izleženi purići, čim se osuše, podvore se jaji, lukom drobnjakom ukosanimi. Drugi način je, ako se ukoše u jaja koprivah mladih i pelina. Kad i kad dobro je zamieniti hranu namočenim kruhom i žemljami, kuhanom prosenom i ječmenom kašom, prosenom kašom na mlieku ili sirutki kuhanom.

Ova zamjena jim dobro prudi. Tko hranom pri njih štedi, otaj će lošu svrhu polučiti i njegovi će purići svakim

danom nazadovati a ne napredovati. Osobito u prvih šest tjednih nevalja jih zaboraviti, već brižno i dobro dvoriti, jer su u to doba vrlo ćutljivi; tko jih zanemari, otaj će mjesto zdravih vedrih purićah imati same kržljavce, ma jih poslje sitio i punio kao kopune u gajbi.

U početku jim se hrana podaje na suknjenih ili platnenih krpah, jer su jim kljunići jošte premehki i prenježni, te nemogu kljucati po tvrdoj zemlji, podu ili kamenju, što bi lasno oboljeli i pozavinute kljune dobili. Osobito se treba čuvati povećati jim družtvo pilići, račići i guščići, jer se timi podjedno svade radi otimanja hrane, dočim oni više manje gladovati moraju.

Svako podvečer stave se purići pod puru u košaru, koja je sitnim sienom, ili bolje paperjem iz nutra obložena, da u njoj ugodnije sjediti i znojiti se mogu. Danju, kad nije zima i kišovito vrieme, puste se s purom u voćar ili na livade, gdje si prirodjenom vještinom žvatice travicom, kukčići, kobilicami, crvići i muhami napune.

5. Liekovi.

Nikako neškodi, kad jim se u prvih šest tjednih kad i kad mravih i mravinjih jajah zobati dade, da se izsnaže. Ovo je za svu perad obće odvraćalo od bolesti i prija joj veoma. Sluči se da osljepljuju, glave jim se briju i ogule, tada jim se stavi u piće ribana hrena, od kojeg za njekoliko danah ozdrave.

6. Purinjak.

Za prenoćenje purah i za zlo vrieme priredi se zračan topao prostor pod zatvorom. U tom prostoru prekrsti se njekoliko dugah do tri stope visoko, budué i pure radje na povisokom prenoćivaju, nego na zemlji.

U tako priredjenom purinjaku nasiplje se na dosta debelo pieska, u kojem se perušaju, tekuti sa sebe iztresaju, da si noći oblaže, takodjer po volji si njime i želudac dopunjuju.

7. Hrana purah.

Kod hranjenja purah ima se paziti, da jim nuz običnu hranu mekinjah, tropa, zobi, ječma itd., koje se najprije očisti od smeti i praha, podaje kao i kokošim zelenog lišća keljova na vrpčicah ovješenog, tako na visoko, da sa zemlje lasno dohvaćati uzmognu. Ovo lišće tako ljube, da ga neprestance trgaju, dok sve nepojedu.'

Tamo, gdje se tjeraju na poljane travom obrašćene, ili po kositbi na livade, nadju si kobilicah, buhačah, svake vrsti kukčićah i crvićah, korenjića i zelene nježne travice, čime si prilično zadovolje, nu ipak se nesmiju sasma bez domaće hrane pustiti, jer su prostranog želudca, a glad jih najviše ubija.

8. Tovljenje.

Kod tovljenja postupa se s njimi kao s kopuni, prem nije nuždno jih baš na tovljenje staviti, jer na mesu lahko neoduzmu, ako se samo u prostoru, kako rekoh, dobro dvore. Ako jih baš hoće tko toviti, tako uzmi u mlieku močenih trganacah i njimi jih siti.

Paziti je na dobro prekuhanje želudca podate mu hrane, dok istu podpuno prekuhao nije, netreba mu druge podati i tako će jim dobro zaudarati.

III. Guščarstvo.

1. Korist.

Malo sva prostranija i pomanja gospodarstva drže guske radi njihove koristi. Od njih se dobivaju jaja, odgajaju guščići, perje i paperje, tečno meso i jetra, podosta sladke masti, a što mekane blazine, koje perjem istih punimo.

Nuz korist imaju guske i po njekoje mahne, tako na njivah, na livadah i pašnicih čine podosta štete, jer gdje dodju izjedu sve, da poslje jedva doraste.

Njeki misle, da je bolje već dorasle guske kupiti, nego jih odgojivati, jer vele, da imaju mnogo truda i brige, troška; tegobe i nepogodah, dok malo dorastu, zatim štetu kradnjom tatovah, lisicah i podvrženošću mnogih bolestih. Ovo je sve istina, ali dobrim nadziranjem i pazljivošću izbjegne se svemu ovomu. U ljetu, mogu reći, zaista su male dvorbe, a koliko to koristi, da smo u svakoj potrebi već obskrbljeni, te neidemo tražikati i moljakati tekar u drugoga.

2. Izbor za razplod.

Najprije mora se razlikovati gusak od guske. Gusak je vazda višjih noguh, nego guska, a osobito je bitni znak, kojim se poznaje, njegovo jakleno gakanje.

U obće, baveći se s njimi, treba da točno u oko ima mnoge njihove razlike.

Pri odabiranju gusakah za razplod ostave se najveće i najljepše, jer velike guske ne samotustoćom, mesom i perjem, već i ugledom male nadkriljuju.

Izkustvom mnogih gospodarah imale bi se sive masti za najzdravije i najplodnije smatrati. To pako visi o vlastitoj volji, tko si kakove odabere. Nu mogu reći, budi masti kakove jim drago, da su one najbolje, koje su što kraćih noguh i dosta ovješena trbuha.

3. Jaja i nesenje.

Gušća jaja mnogo su tvrdje jelo za čovječji želudac, nego kokošja, prem indijanski kraljevi inače mišljahu, te držahu gušća i labudja za najbolje slastice, kao mi sada odabrane jestvine.

Čim počmu nesti, imamo jih osobitom pazkom pratiti, da se priuče na jednom mjestu u staji nesti, jer to jim je najveća mana, gdje ju vrieme nesenja zastigne, spusti jaje ma bilo u dvoru, izvan dvora, na livadi oli drugdje.

Ovakovim načinom nebi bile svomu gospodaru na veliku korist, jer tako izgubljena jaja bi ili marva pogazila ili susjedi pokupili.

Ako se baš koja nebi mogla priučiti, da na istom mjestu nese, tako se prsti svaki dan oko zadka opipa, pa ako

se jaje poćuti, zatvori na tako dugo, dok iznese. Ovo se postupa njome njekoliko putah, dok se najposlje priuči.

Nesu u obće veoma prekinuto, osobito ako se podjedno dobrom hranom nedvore. Njekoje iznesu 10, 12 i više jajah. U početku iznesu stupimice do 5 jajah, a poslje opet popuste i neiznesu više 3 do 4, prem se opet na skoro poprave. Početak nesenja je ožujak, a prestanu u srpnju kad prije, kad kašnje, polag kakvoće i kolikoće hrane.

4. Čuvanje i podmet jajah.

Novo iznešena jaja, koja se podmetnuti žele, moraju se na suhu mjestu sačuvati, da netrpe odviš od zime a niti prevelike vrućine, jer tim bi se za leženje izkvarila. Najbolje jih je sačuvati u košarah perjem ili otavom iz nutra obloženih. U ovih se čuvaju u srednjoj toplini i suhu mjestu sve do podmeta.

Za podmet izaberu se jaja od velikih gusakah. Jaja od gusakah jednogodišnjih, kao i ona od gusakah gusakom neparenih nesposobna su za podmet. Preko 15 jajah nemože jedna guska dobro obsjediti, zato joj se samo 8 do 15 podmetne. Kako već kod kokoših i purah navedeno bijaše, tako i ovdje se jaja označe bud kakovom bojom.

5. Znakovi dobre guske za nasad.

Za sied uzme se najradje ona guska, koja je kod nesenja u gnjezdu već mnogo perja na trbuhu izgubila, nu nesmije prestara biti. Takodjer se mora znati, je li se već iznesla, onda joj slobodno povjerimo. Zna se slučiti, da nesti počmu, ali opet za njeko vrieme prestanu, te kad bi jih nasadili, kratko vrieme sjede i na jednoć jaja u gnjezdu ostave. U tom slučaju bi se ota puštena jaja kvočki podvrći morala. Buduć je ova premalena za sva obsjediti, razdiele se sve po 5 pod drugu. Kokoši je tako dobro i brižno obsjede, dapače jošt i bolje nego i same guske. Pure su zaoto najbolje, jer ove isto toliko kao i guske obsjediti mogu, te jim se bez svakog straha 12 do 15 gusjih jajah podmetnuti može. Zato takova guska svoju nestrpljivost na siedu nadoknadi novim marljivim nesenjem. Čim se marljivije novo

nesena jaja s gnjezda uzimaju, tim marljivije biva ovo napunjeno.

6. Hrana za sieda.

Na siedu moraju se guske uredno hraniti, nu pod nipošto toviti. Poda jim se gnjezdu, da svaki čas neizlaze, kruha u vodi nakvašena, ili ječma i zobi u vodi, da ujedno i piće imaju.

Sluči se, da su kad i kad tako strpljive i jedva očekuju prokljucanje malih guščićah, te i na samo jelo i pilo zaborave. Gdje se oto opazi, nesmije se propustiti, da jim se jelo u criepiću tik pred kljun neponudi. Takodjer jih možemo svaki četvrti dan iz gnjezda dići i u dvor izpustiti, da se provjetraju, razhode i nazoblju; zato doba pokriju se jaja toplom krpom, da se neprehlade, dok guska opet dodje.

7. Prokljivanje guščićah.

Guske su u izleganju veoma nestalna roka, al i taj je uviek prema toplini i urednu siedu. Obično se sbiva u šestom tjednu ili četrdeseti dan po nasadjenju. Sva podmetnuta jaja nisu sposobna za izleženje a zaoto, tko se hoće o tom osvjedočiti, uzmi u trećem tjednu sieda za liepa vedra dana jedno po jedno jaje u ruke, prama suncu drži i rukom preko njega sjenu načini. Opazi li se, da šiljastiji kraj nešlabučka i bjelance teče, te se ciela tvar u nutra negiblje, to se neće izleći i zato se neka odstrane.

8. Razna mnienja o hranjenju guščićah.

Mnogi misle, da se izleženi guščići imaju tri dana bez hrane uz majku pridržati a istom onda, da se začmu po malo hraniti. Drugi jim podaju odmah prvi dan ječmena brašna nješta medom, mekinjami i vodom pomješana, takodjer male šalate, da si trgaju, dapače treći hoće, samo da jim se što brže uzgoje, da se dava umah po izleženju u vodi namočene i nabreknute pšenice. Uzelo se ma koje, nu svakako valja prvih osam do deset danah u gnjezdu jih kod majke držati, te nježno i pazljivo dvoriti.

9. Hranitbeni postup.

Najprije poda jim se tvrdo kuhanih i sitno izkosanih jajah, toli samih, koli pomiešanih s lukom drobnjakom, mekinjami, dragušcem (vodeni kres, Sisymbrium Nasturtium), ili peršinom, od šta se najprije okriepe. Posudica za vodu nesmije biti previsoka, već bolje plošta, da laglje iz nje piti mogu. Voda jim se poda vazda svježa i čista, jerbo jim smradljiva hudi. Po hrani može se izsjeći busenak mlade travice i staviti tamo, gdje se nalaze, da grizuć i trgajuć na njoj nauče pasti. Dobro je miešati i kuhana graška, kukuruzna brašna i kosanih koprivah, te podati jim za hranu. Takodjer je dobro hranivo kuhana kašica iz ječmena brašna, tako zvana zaterana, kao i mlado prižeto lišće ječmenovo. Sva ova hraniva podaju jim se u obrocih za jutra i u večer.

10. Paša.

Kako deset danah navrše, puštaju se na pašu, samo ako je toplo i liepo vrieme. Ako to nije, već oštar i hladan zrak, onda sigurno ništa nije za mlade guščiće tako pogibeljno, kao ovaj, da mnogi i zaglave. Zato jih treba kod kuće zadržati za oštra vjetrovita i kišovita vremena. Za rose netreba jih izpuštati, dok ju sunce nepojede, jer jim takodjer hudi.

Nikada se pako nepuštaju gladni na pašu, nego podvoreni prije i poslje sa zobju, što jih okriepljuje i čvrsti. Tamo, gdje mnogo koprivah, drača i badalja raste, netjeraju se, jer jeduć oto višekrat hudi jim. Kod pića treba paziti, da nebude čekinjah i runa kozjeg ili ovčeg u vodi, što ako progutnu, rado zaglave.

11. Razredjivanje guščićah.

Gdje imade mnogo malih guščićah razne starosti, moraju se s početka dok nedorastu razlučivati jedni od drugih i pod poseban zatvor staviti, inače biva najveći razdor medju njimi.

Veći guščići mladje i manje grizu, skubu, gaze i proganjaju, što se barma tako gusto nesbiva, čim jedni i drugi

ponješta ojačaju i dorastu. Čim stariji bivaju, tim se manje obzire na nježnu hranu. Tako u četvrtom ili petom tjednu podaje jim se već ječmena brašna ili slada; od ovog ojačaju, okriepčaju i rastu; za ovim podaje jim se pšenice i zobi. Samo ražena brašna treba se kloniti, jer jim tako neprudi, kao druga hraniva.

12. Hrana gusakah.

Stare se guske hrane svakovrstnim nabreklim žitkom, mekinjami, šalatom, s uzlikom (vodopija) i raznim, svaki po svojoj hranitbenoj zalihi. U ljetu nije s njimi toliko truda, kao što u zimi, samo gdje ima pašnjakah; ipak se paziti mora, da u rujnu na usjeve nenavale, jer podosta štete učine. Po žetvi tjeraju se na strništa, da ležeće zrnje i svakovrstnu dobru travicu pokupe. U ljetu se osobito treba obazrieti na vodu, da je dovoljno polag pašnikah imadu. Naravi njihovoj prirodjeno je plivanje i zaoto rado unidju u mlake, ribnjake i potoke, da si po volji svoju vruću krvcu prohlade. U zimi je na isti način treba dobrom hranom dvoriti, te jedu svakovrstno zrnje iznimkom grahorice, ako bi ju baš i htjele, nesmije jim se je davati.

Zobju se nesmiju prenapuniti, jer sbiva se, da se zagute. Medju tušak nareže se jim repe, mrkve itd., što jim osobito prija.

Tko iz pomanjkanja zalihe s hranom štediti mora, može jim konjske balege, gdje se konji zobju hrane, medju mekinje i sječku mješati i podati. Za razplod odredjene guske treba dobro hraniti, nu ne tako, da odebljaju, onda počmu prije nesti.

Na piće se strogo paziti ima, da dobivaju čistu, svježu vodu, a ne iz jamah smrdećih ili iz osočnjakah, što jim na zdravlje hudi i suši ih.

Na pašnjacih nesmiju se nikad same pustiti, jer se rado potepu i odlete, navale u vrtove, na usjeve i vinograde, te počine u kratak čas veliku štetu.

13. Operušivanje.

Guske imadu dvovrstno perje, jedno sasma nježno i gusto, a drugo opet deblje, koje predjašnje pokriva. Paper-

jem pune se umah blazine i vanjkuši, dočim se ono deblje prije čehati mora. U krelutima imadu posebnu vrst perah, koja se upotrebljavaju za pisanje. Ova se opuču dvaput kroz godinu u proljeću i u jesen, dočim jim se druga više-kratno opukati mogu. Početak operušivanja je u travnju, svibnju ili lipnju, dokončak pako u jesen, kad se nadati jošte liepu vremenu, da jim zima nenahudi.

14. Tovljenje.

Stare guske neutove se tako hitro, kao mlade; čim jih je više skupa, tim bolje jim hrana prija. Prije nego se na tovljenje stave, spuču jim se pera na trtici (Steiss).

Tovljenje samo preduzme se na razne načine: Njeki jih tove dobrom starom, nakvašenom ili suhom zobju nuz dovoljno piće. Toviti se mogu i tiestom pšeničnim ili ječmenim, što je osobito dobro, gdje je moguće, da se unj nješta meda umjesi. Siromasi si pomognu s mrkvom, repom, svake vrsti zeleninom itd., što na sitno skošu i primeteno s mekinjami podaju.

Vrlim uspjehom se guske za dvanaest do četrnaest danah na ovaj način tove: Uzme se prema množini gusakah znatna količina ražena brašna i pol toliko raženih mekinjah, sve to umiesi, iz tjesta naprave se male krugljice i trganci, koji se onda kuhaju, da što otvrde. Zatim se stave u hladnu vodu, da se nakvase i guske njimi gvaću, dok se sasma napune.

Voda jim nesmije nikada uzmanjkati, već vazda je dosta imati moraju, da po volji piti mogu. Ovako se dvore dnevice petkrat, u jutro, večer i danju do trikrat, dok su za četrnaest danah sasma tuste.

Jošte skoriji način od napomenutoga bio bi ovaj: Uzme se hljeb kruha, izreže od zgora u sredini kolutić mali s korom, u luknjicu nasiplje zobi i polije pivom. Ovako priredjen hljeb predloži se mladjoj guski, koja osobitom voljom zob kljuca i ujedno se na kruh priuči, s kojim se, čim bi pivom prvo namočen, sve ine dane zabavlja. Na ovaj način se guske za četrnaest danah najmanjim troškom utove i dosta otuste za pečenku.

15. Gusinjak.

Što bijaše kod purinjaka rečeno, isto valja i za gusinjak, jedino drugovah u toj staji netreba, jer guske na zemlji sjede.

Na jednu stran se nasiplje pieska, jer ga guske rado za popunenje želudca zoblju, a na drugu stran nastre jim se slamom, da ugodnije sjediti mogu.

16. Bolesti i liekovi.

Bolest gusakah pozna se osobito kod guščićah najviše po tom, da kreluti ovjese, jesti ni piti neće, što je stalan znak, da se porazbolješe. Ovo se preprieči i opet ozdrave, ako jim se u piće stavi livadna sasa (Pulsatilla pratensis) i ako se običnom hranom dvore.

Sgodi se, da guske i jako oušive, te nikako pravo napredovati nemogu, jer grizenje, štipanje i priljepljivanje uših (tekutih) i bol, što oćute, prieči jih veoma u dobrom uzgoju. Predbjeći i otjerati ovu nečist s gusakah možemo, nastre li se gusinjak papradju u tjednu dva do tri puta. Ako se ovo nastiranje papradju preduzme njekoliko tjedanah, tako moraju tekuti ili pocrkati ili odputovati.

Guske dobe »kiku« isto tako kao i kokoši

Što se vremena tiče, za njih je najhudji mjesec lipanj i srpanj, jer osim česte kiše, što jim hudi, počmu i svakovrstne mušice letati, te mnogokrat se u uhu gusjem nastane i veliku bol i nemir jim zadavaju, tako, da dotična guska krila spusti, s glavom stresa, vrat napne, gagće i podjedno kljunom u zraku kreće, dreseli se i nejede. Opazi li se ota bolest na njih ili ne, tako jim se ipak u tih mjesecih uha lanenim uljem namažu, jer se ovim preprieči, da mušice u uho neulegnu.

IV. Racarstvo (patkarstvo).

1. Potreba vode.

Race (patke) trebaju podjedno vode, jer bez nje biti nemogu i niti se odgojiti, zato se uspjehom samo tamo goje,

gdje ima ribnjakah, barah, potokah i potočićah, riekah i močvarah. Za ribami su veoma pohlepne, zato se niti rado nepuštaju u domaće ribnjake. Njeki jih dapače krive, da one u ribnjake razplode štuke, koje su inim ribam veoma opasne, što je sasma vjerojatno, jer štukicu u potoku ili rieki ulove i pojedu. Poznato je pako, da raca progutanu hranu na brzo i višekrat jošt dobro neprekuhanu izbaci, tako se zgodi, da još cielu i živu već pojedjenu štukicu izbaci, koja zatim sijaset drugih razplodi. Vidi se, da su race veoma proždrljive i što god zalove, bilo živo ili ne, gmazeće ili ina gadina, to mora u kljun hoće neće.

2. Razlika racka od race.

Racak (patak) je veći i jači od race, a prepozna se umah, samo ako nije biel, na kolutićih, koje oko vrata ima, ponješta na perju od repa, koje mu je, njekoliko od njih, sasma u kolutić sfrkano, zatim po glasu, jer raca mnogo glasnije dreči, nego racak.

Jedan racak zadovolji deset racah.

3. Korist.

Korist, koja se od racah dobiva, je prilična, buduć su lahke odgoje, te malo truda i troška stoje; rado neobole a tečnom su nam pečenkom. Nekoriste samo mesom, već jaji i perjem.

Jajah nesu u izobilju, svaka do 60 kroz godinu, kojimi se mnoga jestvina odbavi; prem njeki tvrde, da su najnezdravija od svih jajah domaće peradi, ali tko dobar i zdrav želudac imade, netreba se ni obazrieti na oto buncanje, već trošiti, kao svaka ina.

Da bi se kod nas, kao što Francezi rade, u proljeću i u jesen race operušale i mjesto guščim perjem punile naše blazine s finim paperjem racjim, to bi bila umah vrla preporuka, za veće i marljivije odgojivanje istih.

4. Izgubljivanje jajah i sied.

Mjeseca ožujka i travnja počimaju race nesti, buduć pako rado gdjegod svoje jaje izbace, zaoto treba jih osobi-

tom pazkom pratiti i od onakovih mjestah odvraćati, gdje se iznešena jaja naći nemogu, kao u trski, šašu, sitincu, grmlju, medju drvljem, lagvi i svakovrstnimi zakutci. Ovo se lahko preprieči, ako se jutrom rano, kod izpuštanja iz staje, opipaju i vidi se, je li šta u plodnici (jajnjaku) imaju. Takove se zatvore i tako dugo pod zatvorom drže, dok su već zrelo jaje iznesle. Na iznešena jaja nasadi se raca ili kvočka; ipak je bolje zadnju, nego prvu, jer se ova niti za vrieme sjeda posve od vode uzdržati nemože i podmetnuta jaja pomoči, koja se zatim ohlade i pokvare, zaoto umne gospodarice račja jaja radje kokoši podmetnu, nego vlastitoj majci. S drugoga gledišta bolje je, da raca sama obsiedi svoja jaja, jer izležene račiće većom ljubavju i brižnošću dvori i hrani, nego kokoš, dočim jih umah mâmi u vodu, da si traže prirodjenu hranu, što kokoš nemože, jer plivati nezna.

Kokoši se podmetne 12, puri 20 do 24 račja jaja. Na njih sjede obično četiri tjedna ili trideset i jedan dan.

5. Hrana racićah.

Izleženi mali racići čuvaju se oprezno i drže kod matere. Prvih danah podaje jim se za hranu kosanih jajah, te nuz to u kakovoj plosnatoj posudi vode, da po volji piti mogu. Ako jim se može pribaviti vodene leće (Lemna palustris, okriek), što jim osobito prija i rado ju jedu, to se svakako treba pobriniti, da se nabavi. Takodjer su dobra mravinja jaja i veoma jih ljube. Mekinje pšenične umiešane vodom dobro su hranivo za raciće kao i za stare race. Kad su dvanaest do šestnaest danah stari, puštaju se na sunce, da se prozrače i natope. U jaruge, potočiće i ribnjake puštaju se tekar u trećem tjednu. Najbolji su onakovi ribnjaci i jaruge za njih, koji su trstinom i rogozom obrašteni, jer jih jastrebovi napastovati nemogu.

6. Hrana racah.

U ljetu se race lahko uzdrže i male su dvorbe, jer se hrane samo u jutro i na večer.

Po jutranjoj dvorbi puste se i odu do bližnjih potočićah i jarugah, te preko cieloga dana tamo šlabrčkaju kuk-

čiće i crviće tražeć i vrativši se opet pod večer veselo kući. Kod kuće jim je hrana obično zob, ječam, proso, drobtinje krušno, primetene mekinje, vodena leća, odpadci ribah, pticah i svakovrstni ini odpadci iz kuhinje. Najumnije se radi, ako se u večer stanovito vrieme hranenja opredjeli; oto si one tako uglave, da je nikad neizpuste, dapače, ako jim se hrana umah nepruža, kriče, dreče, kao upravo, da istu silom zahtievaju.

7. Tovljenje.

Race se najbolje tove i odebljaju po strništih i po polju, gdje ima u izobilju uzlike, motovilca, djeteline i sličnih travah. Takodjer se tove kod kuće primetenimi pšeničnimi mekinjami, vodenom lećom, zobju, drobtinjem krušnim, ako jim se podpuno jesti daje. Mogle bi se u obće isto tako toviti, kao i guske, nu jedino, da moraju proste biti.

Tako utovljene race troše se kroz cielu godinu po potrebi, samo se stanoviti broj ostavi preko zime za razplod dalnji. Ote se nuz čistu staju, osobito o božićnih svetcih, počimaju bolje dvoriti, da što prije nesti počmu.

V. Golubarstvo.

1. Razne suvrsti golubovah.

Golubovah ima divljih i pitomih. Divlji nas toliko nezanimaju, koliko upravo pitomi, koji su na veliku korist i mnogim na zabavu.

Ovi se razlučuju opet na poljsko-pitome i na domaće.

Poljsko-pitomi golubovi žive najviše kroz cielo ljeto po vani, naime po putovih, njivah, livadah, zatim po selih i po gradovih.

Domaći golubovi goje se i suzdržavaju sasma kod doma, te stoje više truda i troška nego prvi.

Najpitomija je kumrija (smijalica, grgutica, gugutka) i vrlo se lahko čovjeku priuči, da može njome raditi, što ga je volja.

Golubovah ima mnogovrstnog oblika i veličine, tako: gačasti, kukmasti, turski, povijeni, oštićeni, grčasti i paunasti.

2. Opazke.

Kod izbiranja golubovah od raznih gospodarah ova se opažaju:

Golubovi, oko vrata zlatasti, crvenih očijuh i crvenih noguh jesu najplašniji, ali veoma plodni; gačasti, krestavi, kukmasti i šarkasti najpitomiji; modrušasti, plavušasti, crni i smedji najbenastiji, ali najplodovitiji; bieli su izvrstni, ali najvećoj pogibelji od jastreba izvrženi, jer jih iz daleke visine lahko zapazi.

3. Plodnost.

Plodnost golubovah je' izvrstna, jer se za četrdeset dadanah cieli postup zbije, naime: Oplode se, nesu, i mlade izlegu. Najviše izlegu do dva jaja, zgodi se i do tri, ako su golubovi izvrstne vrsti, prem se riedko kada oto treće izleže. Na jajih sjede dvadeset danah. U oči pada osobito njihova uzajamna ljubav i izmjenično obsjedanje jajah medju parom. Ovo čine najvećma zato, jer dočim golubica sjedi, golub u polju hranu traži i naobratno; isto tako i golubiće redomice dvore; jedno od njih traži i topi jih u gnjezdu, a drugo hranu prinaša, dočim opet jih ovo straži i topi, a ono dvori.

4. Dvorba golubićah.

S golubići je veoma malo posla, jer jih golub i golubica najvećom pazkom dvore. Najprije jim napuhnu voljašce ili žvaticu, samo da više hrane i pića u nju stati može, zatim jim stavi svoj kljun u njihov i iztrese donešenu hranu, te turi u žvaticu; isto tako jih i poje. Buduć nas stari golubovi oslobode truda i velike brige za golubiće, zato nastoji se tim bolje njih dvoriti i hranom obskrbiti, da istu na daljeko netražikaju.

5. Izbor golubićah za razplod.

Najbolji su oni golubići za razplod, koji se izlegu u ožujku do trojakah, jer su krepčiji i mnogo veći od kasnih,

buduć su se preko ljeta raznom hranom već sami obskrbljivati mogli. Oni, koji su se poslje izlegli, rabe se u kuhinji i za prodaju.

6. Tovljenje.

Tko bi ih utoviti htio, morao bi jih umah iz gnjezda uzeti, čim su paperje dobili, u krletku staviti i namočenimi žemljami ili kruhom tukati. Ovo se triput na dan radi, u jutro, podne i večer, da jim žvatice sasma napuni. Za čudo odebljaju, da su skoro pol do jošt jedanput tako težki i posve tučni.

7. Hrana starih golubovah.

Dok si mogu golubovi po usjevih jošt sami hranu tražiti, netreba se za njih mnogo briniti, tim više jih treba obskrbiti, dok iste već vani naći nemogu. Zato se moraju počam od studena do lipnja kod kuće dobro dvoriti, jer u polju malo ili ništa hrane u to vrieme nalaze, da se zadovolje. U lipnju i poslje ima već svagdje dosta za njih.

Hrane se prosom, pšenicom, grahoricom, lećom, graškom, ječmom, ražju i repičnim sjemenom. Najbolja hrana je, osobito kad mlade imadu, smjesa pšenice, prosa i grahorice, što jim dobro prudi i golubići obično već u gnjezdu odebljaju.

U obće, ako se bolje i urednije dvore, radje se k domu vraćaju, bolje pribiju i gušće mlade legu. Gdje to nije, ondje se brzo odbiju i tamo pribiju, gdje više hrane nadju.

U zimi se lošom hranom dvore, a prama proljeću sve boljom, da se prije pariti počmu.

Hrana jim se podaje u golubinjaku na čistih daščicah okrajka uzvisita, a ne s drugom peradju, jer jih ova puraši i uznemiruje.

Sadržaj.

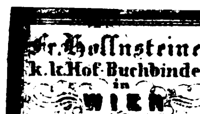
Strana.

II. Purarstvo.

III. Guščarstvo.

IV. Racarstvo.

V. Golubarstvo.

Fr. Hollnsteine
k. k. Hof-Buchbinde
in
WIEN

